

HEGEMONYAYI GÜÇLENDİREN UZLAŞMA: DTÖ HONG KONG ZİRVESİ

Bülent FALAKAOĞLU*

Dünya ölçeğinde hakim devletlerin ve sermayelerinin hegemonyasına hizmet eden üç temel örgütten biri olan, (diğerleri IMF ve Dünya Bankası'dır), Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) aldığı kararlar sınıflar açısından son derece önemlidir. Her yeni DTÖ kararı gerek sınıflar arası gerekse sermayeler arası çatışmanın yeni durumuna işaret eder.

Dünya Bankası ve IMF'yi tamamlayıcı unsurlar olarak yürüncesine almış olan DTÖ'nün, devletlerin üzerinde mutabık kalınan kuralları uygulamamaları halinde yaptırım gücü bulunuyor. Bu nedenle DTÖ kararlarının doğru okunması azgelişmiş, bağımlı devletler ve emekçi sınıflar üzerindeki yeni baskı ve sömürü çarkının nasıl döneceğinin ön görülmesini kolaylaştırır.

Küresel sermayenin çıkarlarına hizmet eden Dünya Ticaret Örgütü'nde kararlar sorunsuz alınmıyor hatta süreç çok çatışmalı zirvelere tanık oluyor. Her ülkenin eşit oy hakkına sahip olması keskin çatışmaların yaşanmasını kolaylaştırıyor. DTÖ'nün 2001 yılı Kasım ayında Katar'da yapılan toplantısında anlaşma yapılmaması üzerine, 2003 yılına kadar toplantılar dondurulmuştu! 2003 yılında Meksika'daki toplantı da, zengin ülkelerin, özellikle tarımlarına yönelik devasa sübvansiyonlarından geri adım atmayıp, üstelik borç boyunduruğu altında tutulan yoksul ülkelerden taviz istemesi üzerine sonuçsuz kalmıştı. DTÖ, 2003 sonunda bir kez daha toplanmak istedi, fakat; gelişmiş ülkelerin, görüşmeler öncesinde yine tarımsal sübvansiyonları kaldırmayacaklarına ilişkin açıklamalar yapması dolayısıyla zirve gerçekleşmemiştir. 2004 Temmuz'unda Cenevre'de toplanan DTÖ zirvesinde ise, ABD ve AB'nin, tarımda desteklerin, ihracat sübvansiyonlarının ve gümrüklerin önce azaltılıp sonra kaldırılacağını söylemeleri üzerine, bu doğrultuda bir çerçeve anlaşması imzalanmıştı.

Anlaşmanın imzalanmasının ardından şöyle bir hava oluşturuldu: "DTÖ'nün zengin üyeleri ABD ve Avrupa Birliği (AB), çiftçilere ödenen milyarlarca dolarlık tarım teşviklerinde kesinti yapacak. Tarım ürünleri ihracatında sağlanan tüm teşvikler 2010'a kadar

* Evrensel Gazetesi Haber Müdürü

ortadan kalkacak. Bu, yoksul ülkelerdeki çiftçilere, kısmen de olsa, zengin ülkelerdeki çiftçilerle rekabet etme şansı verecek.”

Yapılan çerçeve anlaşmanın somutlanması ve alınan kararların hızlandırılarak hayata geçirilmesi amacıyla 13-18 Aralık 2005 tarihleri arasında, DTÖ, Hong Kong’da toplandı. Toplantı, bir yıl önce imzalanan çerçeve anlaşmaya rağmen, “gelişmiş” ülkeler tarafından atılmış somut bir adım olmadan başladı. Öncesinde sıkı uluslararası görüşme ve pazarlıklar yapıldı. 2005 Kasım ayı içerisinde, her hafta, ABD, Avustralya, Brezilya, Hindistan, Çin, Japonya gibi ülkelerin (toplam 30 gelişmiş ve gelişen ülke) temsilcileri, diplomat ve müzakerecileri, tekrar tekrar bir araya gelerek, bir çözüm, bir anlaşma zemini üretmeye çalıştılar. Tüm süreç içerisinde tarım konusunda, yine serbestleşmeye en çok direnen gelişmiş ülkeler yani ABD, AB ve Japonya’nın olduğu görüldü. 2005 Kasım’ında Hong Kong’da düzenlenen bakanlar konferansı “gelişmiş” ülkelerin 2013 itibarıyla ihracat sübvansiyonlarını sıfırlamış olacağı vaadiyle son buldu.

MÜREKKEBİ KURUMADAN

DTÖ’nün kurulmasından bu yana 10 yıl ve altı bakanlar konferansı geçti. Gelinen noktada gelişmekte olan ülkeler, zengin/sanayileşmiş ülkelerin, çiftçiler adına kendi tarım tekellerine sağladıkları devasa desteğin tek bir dolarını bile kaldırmalarını sağlayamadılar. Adaletsiz ticaret burcunda (ABD’nin tarım sübvansiyonu günde 1 milyar dolardır) bir gedik bile açamayan gelişmekte olan ülkeler, bir kez daha, sanal bir sis perdesinin ardına sığındı. Ne de olsa, “muzaffer” döndükleri her bakanlar konferansından sonra, bedel, tarımdan atılan milyonlarca küçük çiftçi tarafından ödenmişti. 13-18 Aralık 2005’te Hong Kong’da düzenlenen bakanlar konferansı da istisna olmadı.

Hong Kong’da yapılan anlaşmasının mürekkebi kurumadan AB ve ABD, egemenliğini kaptırmak istemediği ve rekabet edemeyeceği ürünleri korumakta ısrar edeceğini gösterdi. Tüm serbest ticaret söylemlerini “hikayeleştiren” bu tutum, tekstil sektöründe de açıklıkla görülüyor. DTÖ toplantılarında, 1995 yılında yapılan anlaşmalarla, 2005 yılı başında tekstil kotaları kalkacak denildi. Ancak özellikle 2005 yılının başında Çin ihracatını artırıncı, AB hemen girişlerini artırdı: Çin ile Avrupa’nın tekstil ve hazır giyim ticaretine, Çin’in DTÖ üyesi olması için yapılan anlaşma çerçevesinde dayatılmış geçici sınırlamaların üç yıl için mümkün olabileceği maddesini hemen gündeme getirdi. AB, üç yıl bu uygulamayı sürdürecektir. ABD’nin de, aynen AB gibi, Çin’e geçici önlemler getiren bir anlaşma imzaladığı açıklandı.

AB’NİN TARIM SÜRECİ GÖSTERGEDİR

AB DTÖ’ye uyum adı altında bir dizi tarımsal düzenlemeleri 2000 yılından itibaren hayata geçiriyor. AB’de, bir dizi “reformlar” içeren “gündem 2000” çerçevesinde, 2001-2006 yılları arasında, özellikle fazlalık olan ürünlerde destekleme fiyatlarının düşürülmesi öngörüldü. 2003 yılında sübvansiyonları azaltma girişimi yapıldı, yeni destekleme kuralları getirildi. Destekler göreceli olarak düşük tutulsa da, hiçbir koşulda, üretici geli-

rinin düşmesine izin verilmedi. Doğrudan yardımlar, çevresel ve kırsal amaçlı destekler sürdürülürken, müdahale kuruluşları ile piyasanın düzenlenmesine devam edildi.

AB bütçesinin yüzde 40 kadarının tarım sübvansiyonlarına gitmesine rağmen AB'de, kapitalist tarımın doğal sonucu olarak, 1992-2002 yılları arasında tarımdan kopan çiftçi sayısı 5 milyon. Küçük üretici nüfusunu hızla düşürmeye çalışan AB, büyük üreticilerin ise kârlarına kâr katacakları bir zemin hazırlıyor. AB tarım raporları, tarıma el atmış tekellerin milyarlarca dolarlık yardımlar aldıkları, özel yasalarla güvence altına alındıkları ve kâr grafiklerini önemli oranda yükselttikleri yolundaki bilgilerle dolu. Fransa'da sübvansiyonların yüzde 80'i, işletmecilerin yüzde 20'sine gidiyor. Portekiz'de, AB'ye giristen sonra, köylü nüfusunun yarısı yok oldu.

AB, küçük üreticilerin aleyhine düzenlemelere devam ediyor. Bu düzenlemelerden biri, "AB şeker reformu". AB, 2003 yılında başlatılan Ortak Tarım Politikası reform süreci kapsamında, şeker politikalarında değişikliklere girişti. Reform, üretilen şeker maliyetini düşürmeyi ve Nişasta Bazlı Şeker üretimini artırmayı kapsıyor. Temel hedef ise, pancar fiyatını 47 Avro/ton'dan 25 Avro/ton'a düşürmek. Şeker üretim maliyetini ise, ton başına 600 Avro'dan 350 Avro'ya indirmek. Üye ülkelerde şeker üretim maliyetlerini düşürmeyi ve şeker pancarı üretimini kısıtlamayı hedefleyen bu uygulama sonucu AB üyesi ülkeler arasında, şeker pancarı tarımının ancak 6-7 ülke tarafından sürdürülmesi bekleniyor. Şeker reformuna uyum toplantıları başlatan Türkiye'nin, bugünkü şartlarda, AB'nin öngördüğü maliyetlerde bir üretim gerçekleştirmesi ise imkansız. Bu, şeker pancarı üretiminin sonlanması anlamına geliyor.

Küçük üreticilerin aleyhine, birliğin merkez ülkeleri ve tekelleri lehine düzenlemeler gerçekleştiren AB'nin, tarımını korumayacağı, rekabet edemediği koşullarda tarımdan vazgeçeceği hiçbir şekilde söylenemez. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) toplantılarında, gelişmekte olan ülkeler ile ABD ve AB arasındaki en büyük kavgalar, tarım sübvansiyonlarının üzerine oluşu vazgeçmeyeceğinin göstergesidir.

ZENGİNLER İSTEDİĞİNİ ALDI

Son DTÖ zirvesinde gelişmiş ülkelerin 2013 itibarıyla ihracat sübvansiyonlarını sıfırlamış olacağı vaadi "az gelişmiş" pek çok ülkede heyecan yarattı. Ama günümüzde ihracat sübvansiyonları, en zengin ticaret bloğu olan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nü (OECD) oluşturan 30 ülkenin kendi tarımlarına sağladığı yıllık 360 milyar dolarlık sübvansiyonun yüzde biri bile değil. Her halükarda rakamlar ihracat sübvansiyonlarının zaten azalmakta olduğunu gösteriyor: FAO verilerine göre, 1995'te 7.5 milyar dolar iken 2001'de 3 milyar dolara indiler.

Gelişmekte olan ülkelere verilen vaatler dolayısıyla sıfırlanacak olan diğer sübvansiyonlar arasında ihracat kredileri, garantiler ve 180 günden fazlasını kapsayan sigortalar bulunuyor. Bu önlemler esas olarak ABD'ye yönelik, çünkü ABD, bu tür ihracat tedbirlerinin yüzde 95'inden sorumlu. Buna karşılık gelişmekte olan ülkeler; "tarım ve tarım-dışı ürünlerde piyasa erişimi sağlamak için istekli olma" sözü verdi. Bu ifadeyle iki alana

erişim birleştiriliyor ve "istenilen şeyin dengeli ve oranlı bir şekilde" elde edileceği belirtiliyor. Gelişmiş ülkelerin tam da istediği şey buydu; geliştirmekte olanların verdiği de bu oldu. Gelişmiş ülkeler, adım adım, geliştirmekte olan ülkelerde daha fazla piyasa erişimi elde etmekte, ama buna karşılık eşit düzeyde bir karşılık vermemekteler.

İşin aslı şu ki, tarıma yönelik iç destek meselesine hiç dokunulmadı. AB, ABD ve Japonya'nın başarısı da budur... Geliştirmekte olan ülkeler, buna "başarı" diyorlar. Devinder Sharma Aralık 2005'te The New Nation gazetesinde kaleme aldığı makalesinde Hong Kong zirvesine ilişkin şu yorumu getirmişti: "Hong Kong bildirgesinde, gelişmiş ülkelerin tarım sübvansiyonlarını daha da artırmalarını engelleyebilecek hiçbir madde yok. 2004 Temmuz Çerçevesi ile geliştirmekte olan ülkeler, sanayileşmiş ülkelere, tarım sübvansiyonlarını artırma iznini vermişlerdir. Hindistan Ticaret Bakanı Kemal Nath, 'ABD, iç desteğini yüzde 53 oranında indirmeyi teklif etti, AB'nin teklifi ise yüzde 70 oldu' diyor. Bu aslında, AB ve ABD'nin ekim ayı ortalarında verdiği bir taahhüdü. Ne ilginçtir ki Nath, o sırada şöyle haykırıyordu: 'ABD'nin teklifi, tarım sübvansiyonlarında gerçek bir kesintiye tekabül etmiyor. Gerçek kesinti, ABD Hazinesi'nin sağladığı destek azaldığı zaman olur.' ABD/AB teklifi, ticareti zedeleyen sübvansiyonların tavanının yüzde 60 ve 70 oranında kesilmesidir. Yani sübvansiyonların yüzde 60 ve 70 oranında kesilmesi söz konusu değil. Genel indirim bağlamında bu, iç desteğin aynen devam etmesi anlamına geliyor. Temmuz 2004 Çerçevesi, gelişmiş ülkelerin tarım sübvansiyonlarını daha da artırmalarına olanak sunuyor. Çerçeve ayrıca, Doha Kalkınma Raundu kapsamında yeni müzakerelerin temelini belirliyor. Temmuz Çerçevesi altında, sübvansiyonlara yönelik yüzde 20'lik ilk kesinti, sübvansiyonun mevcut düzeyi üzerinden değil, çok daha yukarı bir düzeyden yapılacak. Kısacası gelişmiş ülkelerin sübvansiyonlarını daha da artırması söz konusu."

ABD, 2002 Tarım Yasası'nın ilk üç yılında, 900 bin Amerikalı çiftçi ailesine en az 125 milyar dolar ek destek verdi. Bu ödemelerin de ticarete zarar verdiği kabul edilmiyordu ve bunlar, çoktan tarım tekelleri ile Amerikan toplumunun elit kesimlerinin kasalarını doldurdu. Üstelik ABD, 2007 yılında yeni bir benzer yasa çıkarmaya hazırlanmakta.

PAMUKTAKİ YANILGI

Geliştirmekte olan ülkelerin böbürlendiği bir diğer "başarı", ABD pamuk sübvansiyonlarının sıfırlanması vaadi. Bir şey açıklığa kavuşturulmalı: ABD, 2006 yılında pamuk sübvansiyonlarını değil, pamuğa yönelik ihracat sübvansiyonlarını sıfırlamayı kabul etti. Bu da yaklaşık 30 milyon dolarlık tutarıyla, Amerikalı pamuk üreticileri için okyanusta damla bile değil. Üstelik ABD, zaten küresel ihracat sübvansiyonlarının sadece yüzde 1.4'ünden sorumlu.

ABD'deki 20 bin pamuk üreticisi için her şey eskisi gibi olacak. Üreticiler, 2004'te 4 milyar dolar devlet desteği aldı. Bu da, günde 10.1 milyon dolar demek. 2005 yılında kendilerine, ekstra 700 milyon dolar daha ödendi. Böylece toplam sübvansiyon 4.7 milyar gibi devasa bir rakama ulaştı. Küresel pamuk fiyatlarının düşmesine yol açan

şey, bu sübvansiyondur. Bu sayede, mesela Hintli veya Batı Afrikalı üreticiler, rekabet edemeyerek uluslararası piyasanın dışına düşmektedirler.

DTÖ'de doğrudan ödeme programları ile ilgili "kabul edilen" tutum, ABD ve AB'ye yarıyor. Bu sübvansiyonların, ticarete zarar vermediği kabul ediliyor. Bu kabul, daha 1994'te beyan edilmişti. Hong Kong bildirgesi, pamuğa yönelik iç desteğin azaltılmasından bahsetmiyor. Denilen, "pamuk üretimiyle ilgili ticareti çarpıtan iç sübvansiyonların azaltılacağı"dır. Bu da ticari olarak hiçbir anlam ifade etmez.

HASSAS ALAN BARİKATI

Gelişmiş ülkeler, Temmuz 2004 Çerçevesi ile başka bir güvenceye kavuştular. Bazı kritik alanları "hassas" ilan ederek, bu alanlara piyasa erişimini engelleyebilirler. Örneğin ABD, AB, Japonya ve Kanada; şeker, pirinç, süt ürünleri, et, meyve, sebze ve balık gibi gıda ürünlerinde yüzde 350 ila yüzde 900'lük tepe tarifelerini koruyorlar. Bütün bunlar kolayca "hassas ürün" ilan edilebilir ve mevcut tarifeler korunabilir... Gelişmiş ülkelerin tarım sübvansiyonları yerinde durduğu sürece, geliştirmekte olan ülkelerin, ucuz ve sübvansiyon edilmiş gıda akınına karşı koyması mümkün değildir. Bu tür ithalat, zaten geliştirmekte olan ülkelerin tarımsal üretim potansiyeline düzeltilemeyecek bir zarar vermiştir. 1995-2004 arasında Avrupa, tarımsal ihracatını yüzde 26 artırmıştır ve bu artışın nedeni, sağladığı devasa iç sübvansiyondur. AB'nin ihracatındaki her yüzde 1'lik artış, 3 milyar dolarlık bir gelire tekabül ediyor.

Geliştirmekte olan ülkelerin, gümrük tarife indiriminin dışında kalacak "özel ürünleri" (SP) kendileri seçmelerine izin vermek ve bazı özel koruma mekanizmaları (SSM) oluşturmak çiftçileri, sübvansiyonlu ithal mallara karşı korumak için yeterli bir önlem olarak sunuluyor. SSM, dünya fiyatlarında düşüş veya ithalatta büyük bir artış olması halinde, ithalat vergisini artırmasına olanak tanıyor.

Gelişmiş ülkeler (toplam 38 zengin ülke), bugüne dek geliştirmekte olan ülkelere ithalatı sınırlamak için SSG'leri kullanıyordu. Örneğin Kanada 150 tarife hattında, AB 539 hatta, Japonya 121, ABD 189, İsviçre ise 961 hatta SSG kullanma hakkını saklı tutuyor. AB'nin sadece 20 hatta SSG'yi kullanması, tarım ithalat piyasasının yüzde 40'ını koruyor. 539 hat ise, geliştirmekte olan ülkelere ithalatı fiilen durdurmak demektir. ABD'nin sadece 20 hatta SSG kullanması, ithalatın yüzde 38'ine karşı koruma kalkını oluşturuyor. Ve ABD'nin SSG'yi kullanabileceği hat sayısı, 189'dur.

Geliştirmekte olan ülkeler için tek teselli, SSG'yi kullanmaya kendilerinin de hak sahibi olmalarıdır. Bu ülkeler böylece, gıda güvenliği endişelerini gidermek için bazı tarife ve vergileri yeniden belirleyebileceklerdir. Ama bunlar geçici önlemlerdir ve ancak ithal eden ülkeler, ithalattaki artışın etkisini hissetmeye başladığı zaman yürürlüğe girebilirler.

Dolayısıyla, geliştirmekte olan ülkelerin lehine bir durum söz konusu değil. Her ürün veya tarife hattı, SP kategorisi altında korunamıyor. Taslakta, şu andaki teklifin, toplam tarife hattının yüzde 1 ila yüzde 20'sinin "özel ürün" olarak sınıflandırılacağı açıkça ifade ediliyor. Yılda 260 tarım ürünü yetiştiren ve tarımda 680 tarife hattına sahip olan

Hindistan gibi bir ülke için, SP kategorisi ancak 60-80 hattı koruyabilecektir. Geriye kalan 600 ne olacak? Bunların her biri, binlerce çiftçinin geçimi ile doğrudan bağlantılıdır...

SONUÇ YERİNE

Koreli iktisatçı Ha-Joon Chang, "Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü" başlığıyla Türkçe'ye çevrilen kitabında şöyle bir benzetme yapıyor: "Büyüklik zirvesine ulaşmış birisi, zirveye ulaşırken kullandığı merdiveni, kendisinden sonra gelenlerin tırmanmasını önlemek için tekmeleyip devirir. Koruyucu gümrükler ve kısıtlamalar sayesinde kendi sanayi gücünü, başka hiçbir ülkenin kendisiyle serbestçe rekabet edemeyeceği derecede geliştirmiş olan bir ulusun yapabileceği en akıllı şey, kendisini büyüklüğe çıkarmış olan merdiveni fırlatıp atmak ve diğer ülkelere serbest ticaretin yararlarını vazetmek olacaktır."

DTÖ, ileri kapitalist ülkelerin 150 yılda sorunlarını "çözdüğü" tarım konusunda, tarımda kapitalist üretim tarzıyla kısa sayılabilecek bir geçmiş olan ülkelerin tırmanma merdivenini tekmeliyor. Gelişmiş ülkeler, kendilerinin uyguladığı ortak tarım politikasıyla IMF ve DTÖ'nün dayattığı tarım politikaları arasındaki uçurumu bile bile "az gelişmiş ülkelere" IMF politikalarını önermeye devam ediyor. Örneğin, AB kendisinin desteklerle geliştirdiği ve söz konusu destekleri uluslararası anlaşmalara rağmen henüz azaltmadığı gerçeğine aldırmaksızın

Türkiye'den destekleri neredeyse sıfırlayan bir programı uygulamasını istiyor.

Yukarıda anlatılan örneklerde görüldüğü gibi, AB, ABD, Japonya gibi büyük emperyalist ülkeler, rekabet edemeyeceklerini düşündükleri sanayilerini, tarım ürünlerini koruma altına alırken, "gelişmekte olan" ya da "az gelişmiş" diye adlandırdıkları ülkelere serbest piyasa "tavizleri" istiyorlar. Bu tavizler sonucu, gelişmekte olan ülkelerin ezici çoğunluğu, DTÖ'nün 10 yılı içinde gıda ithalatçıları haline geldi. Milyonlarca çiftçi, ucuz ithal mallar nedeniyle geçim kaynaklarını yitirdi. DTÖ amacına ulaşır ve gelişmekte olan ülkeler, tarım ticareti gündemini yönlendiren politik hattı anlamazlarsa, yakında dünyada iki tür tarım sistemi olacak: Zengin ülkeler, dünyanın 6 milyar insanı için temel ürünleri üretirken, gelişmekte olan ülkeler ise domates, bezelye, ayçiçeği, çilek ve sebze gibi para getiren ürünlere yönelecek. Kısacası DTÖ sistemi, gıda güvenliğinin dizginlerini zengin ve gelişmiş ülkelere teslim etmiş olacak.

2001'de DTÖ'ye dahil olan ve DTÖ kurallarını uygulamak zorunda kalan Çin'in iktisatçılarına göre, önlerindeki 10 yılda ülkelerinde 250 ile 400 milyon arasında köylü topraklarını terketmek zorunda kalacak. Can alıcı soru burada yatıyor: "Daha şimdiden Çin'in büyük kentlerinin varoşları topraksız köylüler tarafından 'istila edilmişken', yarım milyara varan köylü nüfusunun varoşlara ulaştığı durumda söz konusu kentler ve oradaki 'muhtemel yaşam' nasıl 'korkunç' bir hal alacaktır?" Kısacası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), IMF'nin, Dünya Bankası'nın (DB) benimseyip dayattığı neo-libarel politikalar bugün tasarlandığı biçimiyle uygulanmaya devam ederse, ortaya çıkacak tabloyu hayal etmek bile ürperticidir.